

باران و مراسم باران خواهی در فارس

گردآورنده و پژوهشگر:

ابوالقاسم فقیری

سرشناسه	فقیری، ابوالقاسم، ۱۳۱۶-
عنوان و نام پدیدآور	باران و مراسم باران خواهی در فارس / ابوالقاسم فقیری
مشخصات نشر	شیراز: دانشنامه فارس، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۶۶ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۵۵۴-۴۱-۰
وضعیت فهرست نویسی	فیفا
یادداشت	ص ۶۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	باران زایی - ایران - فارس - شعائر و مراسم.
موضوع	Rain-making rites - Iran - Fars
موضوع	فرهنگ عامه - ایران - فارس.
موضوع	Folklore - Iran - Fars
رده بندی کنگره	DN ۴۷۳/۶
رده سی دی	۳۰۶/۴۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۵۸۲۸۰۶۹

دانشنامه فارس

باران و مراسم باران خواهی در فارس

ابوالقاسم فقیری

ناشر: دانشنامه فارس ■ صفحه آرا: سمیرا چناری
چاپ نخست: ۱۳۹۸ ■ تیراژ: ۵۰۰ ■ قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان
لیتوگرافی و چاپ: پورسهراب
شیراز، صندوق پستی: ۷۱۳۶۵-۶۹۶
تلفن: ۰۷۱-۳۶۲۷۸۰۷۸

www.farsencyclopedia.com

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۱	۱. چاه باران در ترانه‌های محلی
۱۴	۲. ترانه‌های عامیانه
۱۴	دیشب که باران آمد «روایت شیراز»
۱۵	واسونک
۱۶	مراسم دعای باران در کوشک و کنار فارس
۱۶	دعای باران در ممسنی
۱۷	دعای باران در دشتی و اشتهارد
۱۹	دعای باران در نیریز
۲۰	مراسم طلب باران به وسیله لوطی‌های نیریز
۲۱	داستانی درباره همین لوطی‌ها
۲۲	حکایتی دیگر
۲۲	دعای باران در قریه چاه انجیر سروستان
۲۴	دعای باران در سیف‌آباد سروستان
۲۵	دعای باران در ایل باصری
۲۷	مراسم طلب باران در استهبان
۳۰	پختن نان گرده
۳۰	مراسم دعای باران در جهرم
۳۲	مراسم دعای باران در روستای بانیان فسا
۳۲	مراسم دعای باران در مشکان نیریز
۳۳	مراسم دعای باران در روستای کوشک خلیل
۳۳	۱. کوسه گلی
۳۳	۲. های مدد، های مدد! ...

۳۵		۳. دیگ جوش
۳۵		مراسم دعای باران در روستای علی آباد میان جنگل فسا
۳۶		مراسم دعای باران در اقلید
۳۷		مراسم طلب باران در روستای فیض آباد سورمق آباده
۳۸		مراسم نُجْ نُجْک «طلب باران» در بندر دیلم
۴۰		مراسم دعای باران در کازرون
۴۰		کَلارون دعای تمنای باران
۴۶		اُو آ ن
۴۶		مراسم دعای باران در ایل قشقای «کوسه کلین»
۴۸		برقی کردن
۴۸		برقی کردن در ایالت فارس
۴۹		هواشناسی عامیانه در جهرم
۵۲		انواع باران در جهرم
۵۳		باران و باورهای مربوط به آن در اقلید
۵۴		باورهای مردم شیراز در باد و باران
۵۴		مراسم چل کُچْک در فارس
۵۷		دیگر یادداشت‌های محمدمهدی مظلومی
۵۷		دعاخوانی
۵۷		دعاهایی از این قبیل
۵۷		نَمْ نَمْ باران
۵۸		مراسم بند آمدن باران در استهبان
۵۹		کوسه برای باران رحمت
۵۹		مراسم دعای باران در صغاد
۶۰		هواشناسی عامیانه در فراشیند
۶۲		باورهای مردم شیراز درباره باران
۶۳		چند ضرب‌المثل در ارتباط با باران
۶۳		مراسم آتش‌چی در ایزدخواست آباده
۶۵		منابع و مأخذ

پیشگفتار

ای خدا بارون بزن میشم بزایه
بره شه نرذی کُنم یارم بیایه^۱

باران رحمت است. دست این بخشش الهی بر سر هر مردم و سرزمینی که باشد، سرسبزی، طراوت، نعمت فراوانی برای مردم آن سامان فراهم است. سرسبزی که باشد، شایسته، شادی، شادی که باشد زندگی هست. فارس بزرگ در طول تاریخ با کم بارانی و گاهی هم خشکسالی روبه‌رو بوده است. روستاییان این سرزمین همیشه چشم به آسمان دارند که چه زمانی باران می‌آید. این انتظار و تلخی‌اش مدام با آنها بوده همراه با نوعی دلهره و اضطراب. تا گواراست سال‌های سال درد انتظار را بر شانه این‌ها حمل کنی... لب به شکوه نگشایی و هم‌چنان در تقابل بدان صبور باشی. این تحمل را از پیشینیان به ارث برده‌ای و تو هم دو دستی آن را به فرزندان پیشکش می‌کنی... تا آنها هم به بچه‌ها و نوادگان خود هدیه کنند.

و این انتظار همیشه همراه با کشاورز فارسی است، به همین خاطر روستان که از راه می‌رسد، اگر باران نیاید و یا دیر بیاید فریاد باران خواهی را سر

۱. بزایه (Bezāye): بزاید/ بیایه (Biyaye): بیاید/ نرذی (Narzi): نذر کنم/ از ترانه‌های محلی

می‌دهند. در هر گوشه‌ای از فارس مراسمی خاص برگزار می‌شود و در نهایت همگی از درگاه باری تعالی طلب باران می‌کنند. این مراسم در فارس سابقه‌ای دیرینه دارد... برای تکمیل این نظریه پاره‌ای از «کلام نخست» کتاب آب‌های مقدس ایران تألیف زنده‌یاد دکتر جمشید صداقت‌کیش را می‌آورم:

- در فارس مردم گاهی که به هم می‌رسند بعد از سلام و احوالپرسی می‌پرسند:

- کار می‌کنی؟

پاسخ می‌دهند: دعای بارون.

چه به مردم منتظر باران هستند و در نتیجه همه چیز از آب زنده است و اگر آب نباشد، همه چیز زنده نیست. اما در این پهن دشت در پاره‌ای از نقاط چون کویر مرکزی و کویران نه قطره‌ای و نه نمی!

از سوی دیگر متوسط باران سالانه ایران حدود ۲۵۰ میلی‌متر می‌باشد با توجه به اینکه ۷۰ درصد آب‌های ایران در تابستان تبخیر می‌شوند. بنابراین آب باران، کم‌بارانی و خشکسالی همواره در رازنای تاریخ ایران مسأله بوده است. بدین صورت که بر دیوار جنبی صُفّه تخت جمشید کتیبه‌ای است از داریوش اول که از اهورامزدا می‌خواهد که: به این کشور نیاید نه دشمن، نه خشکسالی و نه دروغ.^۱

بدون تردید از همان دوران گذشته در ایران مسأله خشکسالی نهایت اهمیت را داشته و شک هم نداریم که خشکسالی را تجربه کرده‌ایم که در کتیبه و فرمان هخامنشی ذکر می‌شود. غیر از این کتیبه در لابه‌لای متن، بهترین اثری که از بنابریدن باران و خشکسالی بحث کرده است در تاریخ طبیعی اثر ثعالبی «متوفی حدود ۴۳۰ هجری قمری» است.

ثعالبی در بخش «ایران باستان» در مقوله اردشیر بابکان می‌نویسد: «مردم استخر به او [اردشیر بابکان] شکایت نوشتند که باران بنبارید و قحطسالی

۱. شارپ نورمن، فرمان‌های شاهنشاهان هخامنشی، شیراز: دانشگاه شیراز، ۱۳۴۳، ص ۷۵.

چون گرگ دندان بنمود، بر آن رقعہ نوشت: چون آسمان از باریدن بخیلی کند، ابر، بخشایش ما گشاده‌دستی کند، دستور داده‌ایم که کاستی‌ها را جبران کنند و نیاز شما را برآورند.^۱

ابوریحان بیرونی در *التفهیم* در شرح اعیاد پیشینیان و زمانه خود از رسمی به اسم «کوسه برنشین» یا برنشستن کوسه یاد می‌کند و از اجراکنندگان آن، هنرپیشه‌ای دوره گرد یا به تلفظ امروزی کمدینی می‌گوید به نام «کوسه» که از روزگاران خسروان «شاهان ساسانی» وقتی اول سال با آذرماه مطابق بود، بر خرمی نشست، کلاغی به دست می‌گرفت به کوچ و بازار می‌آمد، با پادبزی بودش را باد همی زدی و با زمستان وداع کردی. ابوریحان توضیح می‌دهد که در زمانه او در شیراز، کوسه همین رقم اداها را در می‌آورد و نیز مالیات می‌پردازد به حاکم به این صورت که هر چه از مردم می‌گرفت از سر صبح تا ظهر، سهم آن است و تا غروب هر چه جمع کرد سهم خود وی. آذرماه به روزگار خسروان اول بهار بوده است و به نخستین روز از وی، از بهر فال مردی بیامدی کوسه برنشسته بر خرمی و به دست کلاغی گرفته و به پادبیزن خویشش باد همی زدی و زمستان را وداع کردی و مردمان بدان چیزی دادی و به زمانه ما در شیراز همین کار انداختند. ضریبت پذیرفته از عامل تا هرچ «هر چه» ستاند از بامداد تا نیم‌روز به خرمی می‌رفت و تا نماز دیگر «غروب» از بهر خویشتن بستاند و اگر از پس نماز دیگر بیاید «در کوچ و بازار پیدایش شود» سیلی خورد از هر کس.^۲ استاد ملک‌الشعرای بهار در کتاب *سبک‌شناسی خود*، ضمن درج این بخش از نوشته بیرونی آورده است. ضریبت پذیرفته از عامل، یعنی کوسه مالیات قبول کرده است از حاکم و عیب است که تا این اواخر و شاید تاکنون در دیه‌های جنوب خراسان مالیاتی بوده است نه مالک از رعایا در فصلی از سال به نام «کوسن» با او مجهول می‌گرفته است و بعید نیست که بقیه‌الباقیه ضریبت کوسه برنشستن باشد.^۳

۱. ثعالبی، عبدالملک، *تاریخ ثعالبی*، ترجمه محمد فضایی، تهران: نقره، ۱۳۶۸، پاره نخست ایران باستان، ص ۳۰۶.

۲. ابوریحان بیرونی، *التفهیم*، تصحیح جمال همایی، تهران: انتشارات بابک، ۱۳۶۲، ص ۲۵۶.

۳. نقل از مقاله «قصه‌گویای ایرانی»، نوشته سهراب فرسیو، مندرج در *فصلنامه فرهنگ مردم*، بهار ۱۳۸۲.

لفظ «کوسه» امروز بخشی از فارسی‌زبانان را به یاد مردمی می‌اندازد که در چانه و زنج بیش از چند تار موی نداشته باشد و ترکیبی چون «کوسه و ریش پهن» و امثالی چون: «کوسه پی ریش رفت، پُروت بر سر آن نهاد» و «هر که به فکر خویش کوسه به فکر ریش است» و نیز آن ماهی خطرناک و درنده که گویند اگر فرصت کند آدمی را می‌خورد.

با توجه به نوشته ابوریحان بیرونی و نقطه نظرش درباره «کوسه بره» سترن: «کوسه‌ای که امروز در مراسم باران‌خواهی در فارس از آن سخن می‌آید باید بقایای همان رسم کوسه برنشستن باشد.

جمع‌آوری مراسم باران‌خواهی را از سال ۱۳۳۶ شروع کردم. آن زمان آموزگار دبستان «کمال» فهلپیان ممسنی بودم. یادداشت‌هایم درباره فرهنگ مردم ممسنی در مجلات هنری آن زمان از جمله: «پیام نوین»، «هنر و مردم» و «خوشه» به سردبیس آن‌ها شاملو چاپ شد.

مجموعه‌ای از مراسم باران‌خواهی را برای نخستین بار در شماره ۸۲ مجله «هنر و مردم»، مردادماه ۱۳۴۸ تحت عنوان «دعای باران در فارس» چاپ شد. که بعدها در کتاب گوشه‌هایی از فرهنگ مردم فارس توسط اداره کل فرهنگ و هنر فارس، آذرماه ۵۷ منتشر شد. بعد از انقلاب در روزنامه «خبر جنوب» صفحه‌ای را اداره می‌کردم به نام «فرهنگ و ادبیت» که از سال ۷۱ تا ۷۷ چاپ آن ادامه پیدا کرد. در این صفحه مطالبی تازه دریافت کردم که اکنون مجموعه‌ای از این مراسم را می‌خوانید.

از این مطالب اینجا و آنجا استفاده شده است، از جمله در کتاب *تم زنده‌یاد دکتر جمشید صداقت‌کیش* در کتاب *آب‌های مقدس ایران* از آیت‌الله کمره‌ای است. در بعضی قسمت‌ها به نام گردآورنده «ابوالقاسم فقیری» اشاره کرده است و هر جا هم از نام روزنامه‌های «خبر جنوب» و «عصر مردم» صحبت به میان آمده باز هم مطالب مربوط به اینجانب است.

با سپاس فراوان از دکتر کوروش کمالی سروستانی، آرزو دارم این مختصر، مورد توجه دوستداران فرهنگ مردم قرار گیرد.

شیراز: دی‌ماه ۱۳۹۶